

Uredništvo i uprava
ZAGREB, MASARYKOVA 28a
Telefon 67-80
Uredništvo in uprava
za Slovenijo in slovenski del
Julijanske Krajine
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

GLASILO SAVEZA

JUGOSLOVENSKIH

EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

1918

U svim našim listovima se kroz posljednji mjesec dana piše o dogadjajima pred dvadeset godina koji su imali za posljedicu propast Austro-ugarske monarhije i stvaranje Jugoslavije. Listovi svih nijansa i političkih boja iznose razne dogadjaje s time u vezi, ali svi se slažu u tome, da su posljednji dani oktobra i prvi dani novembra 1918. godine bili historički dani. Dok jedni više ističu ulogu srpske vojske u dobijanju rata probojem Solunskog fronta, drugi iznose revolucionarni rad u pozadini austro-ugarske vojske i osnivanje Narodnog vijeća, a jedan list naročito podvlači dogadjaje u Puli i upoređuje te dane kada se na austrijskim ratnim brodovima zavijala hrvatska trobojnica, sa slavnim danima iz hrvatske prošlosti kada su brodovi kneza Branimira, kralja Tomislava i Krešimira Velikog suvereno vladali na istočnom dijelu Jadrana.

O tom historičkom danu u Puli se pisalo do sada dosta. Pisali su najautoritativniji svjedoci tih dogadjaja, oni koji su tih dana u ime Narodnog vijeća u Zagrebu primili flotu i obrazovali prvu slobodnu istarsku upravu u Puli. I mi smo na ovom mjestu pred tri godine podvukli historičko značenje Pule pred dvadeset godinu, pa smo između ostaloga, bili kazali:

— Tri dana prije podizanja naših trobojki na ratnim brodovima, rekao je u Hrvatskom saboru u Zagrebu njegov predsjednik dr. Bogdan Medaković.

— Zar možemo voditi narodnu politiku bez Istrana koji su kroz vjekove narodnu strazu stražili na Jadranu!

A dalje smo bili nastavili:

— Naši ljudi (Vratović, Krmpotić, Škaljer, Križ, Bazeli i drugi) uspjeli su da, uz oduševljenu saradnju naših mornara i stanovništva, preuzmu vlast u svoje ruke. Njima je — dr. Vratoviću, dr. Škaljeru, dr. Krmpotiću, Križu i kap. freg. Kohu — predao admirajl Horthy flotu »po naredjenju svoga Cara i Kralja«, kako je to Horthy označio u zapisniku. Na tu historijsku primopredaju prisjepili su iz Rijeke torpiljrom 53 izaslanici Narodnoga vijeća iz Zagreba dr. Ivan M. Čok, Vilim Bukšeg i dr. Ante Tresić-Pavičić. Kada je iz te primopredaje flote pristao čamac sa delegatima uz obalu dr. Tresić-Pavičić je prišao jednom sokolu koji je držao veliku hrvatsku zastavu i tu je održao govor u kojem je rekao: »Skidam kapu pred tim svetim znakom. Osam stotina godina smo robovali Madžarima, četiri stotine godina robovali smo Veneciju, četiri stotine godina Austrijom. Ali divan ovaj barjak zavijorio je opet na ovim obalama našim da se nikad više ne zaplete i ne zamota.«

Tih dana je »Hrvatski list« u Puli pisao: »Svjesni svojih prava, ponosni i dostojanstveni idemo ususret svojoj boljoj budućnosti, svojoj narodnoj slobodi i svom narodnom jedinstvu...«

Iza toga je potonuo »Viribus Unitis« s prvim komandantom jugoslovenske ratne flote Jankom Vukovićem Podkapelskim i sa 600 mornara.

»Viribus Unitis« je potonuo s hrvatskom trobojom na krimi. —

To su neki pasusi o dogadjajima u Puli pred 20 godinom. I iz tih par odlomaka može da se sastavi i uzročna veza i historička važnost Pule i Istre tih dana, i simbolično značenje nekih pojava i dogadjaja.

Od pobede Branimirovih demija pod Makarskom do dogadjaja u Puli prošlo je skoro jedanaest stotina godina. Kroz tih dugih jedanaest stotina godina Jadran je bio raznovrsnih ladija i raznovrsnih ljudi, ali je čuo uglavnom dva govorova — onaj sa istočne i onaj sa zapadne obale. Kada su Tomislavove i Krešimirove galije ulazile u Raški kanal, sa njih je odzvanjala hrvatska zapovijed i hrvatska pjesma. A kasnije kroz mnogo stotina godina zapovijed je odzvanjala na tujem jeziku, ali galeot za veslom je bugario.

ISTRA

GLASILLO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

Pred dvadeset godina zavijorile su hrvatske zastave na ratnim brodovima u Puli. To je bio najveći dan u povijesti Istre...

PETNAEST PREVRATNIH DANA U PULI

Narodno vijeće — Preuzimanje austro-ugarske flote — Propast „Viribus Unitis“ — Dolazak talijanske vojske

17. januara 1926. izšao je u Trstu jubilarni broj »Edinosti« povodom 50-godišnjice postojanja tog trščanskog slovenskog dnevnika. U tom jubilarnom broju napisao je dr. Mirko Vratović donji članak što ga doslovno prenosimo iz »Edinosti«, budući da je poznat tek malom kružu naših čitatelja, a iz tog prikaza doznamo najtačnije neke dogadjaje koji su se zbili u Puli pred 20 godinama — dogadjaje koji su dogadjajima u našim krajevima, što su doveli do stvaranja današnje Jugoslavije. Time iznosimo, barem djelomično, i doprinos Istre...

Zamoljen od uredništva »Edinosti« da štograd napišem za ovaj jubilarni broj, vrlo rado sam se odazvao, ali dugi sam oklijivao, koji bi predmet obradio. U političkim i stručnim stvarima ima i boljih od mene, koji će to da učine. Obraditi predmet o poslijeratnim prilikama u Istri, kako je to želilo uredništvo šakaljiva je stvar, jer se ne može a manje bito što dobra da kaže. Radi toga sam se odlučio, da onako površno opisem ono petnaest prevratnih dana od druge polovice oktobra 1918. dalje.

Iako sam bio jedan od glavnih učesnika u cijeloj akciji, nije mi moguće, da sve iznesem, jer o mnogim dogadjajima treba da šutim, mnogo toga sam i zaboravio, a končno se je tada tako grozničavo radilo, da nikto nije mogao da bude posvuda i da sve prati. Zabilježbi nemam nikakvih, jer mi je bilo sve poslije uništeno.

Iznajprije moram da spomenem kuću našeg vrlog i čestitog rodoljuba Josipa Krmpotića, koje danas više nema, zapravo ima, ali samo četiri zida, pocrnjena od požara. Ta kuća, gdje su se sastajali naši ljudi tekom rata, čim bi se spuštalata tama u grad, bila je za vrijeme rata prava žila kucavica našeg rada u Puli. Tu su se sakupljali Jugosloveni, Česi i Poljaci, koji su raspravljali ovo i ono. Mjeseca aprila i maja već se pretresala konkretno urot protiv Austrije i uništenje raznih vojnih objekata po Istri, Dalmaciji itd., ali po slavenskom običaju mnogo se i sanjarilo. Tu smo dobivali novine iz inozemstva, razne italijanske listove kao na pr. »Corriere della Sera«, a kadkada i koji francuski list.

Mjeseca oktobra 1918., kad je na solunskoj fronti bila poražena armada centralnih vlasti, ciknula je zora i za Slavenstvo. Ideja Jugoslovenstva konačno se utjelovila.

Trzavice a-u. carstva, koje se već dugo vremena raspadalo, osjećale su se mnogo ranije. A tajno rovarenje trajalo je cijelo vrijeme rata.

Ali od toga momenta naprijed nastupila je i u unutarnosti živa, otvorena, pozitivna akcija. Za Pulu bila je konkretizovana u kući Josipa Krmpotića, gdje smo imali neprestane dodire sa slavenskim oficirima. Glavne osobe: starci, ali žilavci Josip Krmpotić, njegov sin dr. Marijo, idealista, pun dobitih ideja; dr. Ivo Zuccon, trijezan i praktičan; Lacko Križ, Baselli, neumorni Stari, okretni novinar Mirković i mnogi drugi. Ko se sjeća svih imena?

Mislim da je bilo 21. oktobra, kad smo imali u kući Lacka Križa zaključni sastanak sa nekolim slavenskim oficirima ratne mornarice. S naše strane sâm kućegazda, dr. Krmpotić, dr. Škaljer i ja, a sa strane oficirštva tada fregatni kapetan Koch, liječnik dr. Korenčan, dr. Jug i još jedan ili dva oficira, čija mi imena nisu više poznata. Unutarnjim otvorenim nastunom trebalo je pospišuti raspadanje monarhije, koja se na drugim frontama još čvrsto držala, trebalo je težnjama iznutra dati konkretni oblik, da podjarmljeni narodi čim prije dođu do zaželjene slobode. Da je pri tome moralno biti i žrtava, razboritijim medju nama bilo je jasno. Pula, ta golema kasarna bila je moguće najtvrdja kost.

Ali i ovdje su duge patnje i ideali, koji su svakome lebdili pred očima, učinili svakoga Slavena lavom.

Režim Horthyja, komandanta ratnog brodovlja, zagriženog neprijatelja svih Slave-nina, učinio je svoje i kod onih, koji bi inače

ostali nehajni I ljudi á la Horthy imaju kadkada svoje zasluge. Nijemci i Madžari uživali su na brodovima i u mornarici sve moguće povlastice. Slaveni i Italijani, kojih je mnogo bilo, bili su posvuda šikanirani. Bez prestanka je bilo i incidenta, o kojim nema sada mjesta gdje se govori.

Zaključak tog sastanka bio je, da se silom osvoji vrhovna komanda nad kopnenim i pomorskim silama. Slavenski oficiri bili su s nama, dok su se Nijemci i Madžari bojali.

Momčad se takodje izjavila za nas osim Nijemaca i Madžara, koji su samo jedno tražili: da čim prije odu svojim kućama.

A boljševizam, koji se u zadnje vrijeme širi, imao je samo jedan cilj, koji se je monumentalno podudarao s našim. Medutim je trebalo osvojiti i civilnu javnu upravu i vratiti općini autonomiju, koja je već od početka rata bila ukinuta.

U Narodnom Domu održala se ona velika skupština, moguće najveća, što je Pula pamti.

Za dan se više ne sjećam. Bit će da je to bilo 26. ili 28. oktobra. Sve što je bilo jugoslovensko iz grada i iz okolice, taj dan je dohrilo u Narodni Dom. I pojedini brodovi i vojničke formacije odaslate su svoje delegate. Neopisivim ushićenjem obrazovao se odbor, u kojem su bile porazdijeljene pojedine funkcije: komesarijat za vojničke stvari, za prehranu, za pravosudje, za narodno zdravlje, za školstvo itd. Koji je referat meni dodijeljen, ne znam više; mislim da politička uprava. Odbor se proglašao Narodnim Vijećem.

Vlasti su bile nemoćne, paralizovane slabim vijestima, koje su počele dolaziti i sa drugih fronta.

Dan poslije držali su i Italijani u kazalištu svoj tabor, na kojem je došlo do oštreljivanija između nacionalista i komunista i socijalista. Ipak su se konstituirali, a mislim odmah stupili s njima u dodir.

Tada je bio na čelu lučkog admiralata (Hafenadmiralat) admirajl Ciccoli, a flotom je komandovao admirajl Horthy. Tvrđavni komesarom bio je barun Hohenbruck, koji je imao političku upravu u području cijele južne Istre, od Kanfanara dolje pa i na otocima.

Na zajedničkoj sjednici u općinskoj vijećnici u Puli bio sam ja odredjen, da preuzmem mjesto tvrdjavnog komesara, i time mjesto baruna Hohenbrucka, a kao zamjenik bio mi je dodijeljen pok. sudski savjetnik Petris, dobar, pošten i ispravan čovjek. Na čelo općine bio je postavljen notar dr. Dominik Stanich, a kao zamjenik mu je bio dodijeljen dr. Ivo Zuccon. Vrhovni komandant mornarice bio je postavljen admirajl Koch.

30. oktobra pripravljali smo navalu na Hafenadmiralat. Uveče opkolili su naši vojnici — svi Jugosloveni i Česi — u potpunoj ratnoj opremi Hafenadmiralat, u kojem se je nalazio admirajl Ciccoli sa svojim štabom, pa nije nitko više smio da ostavi admirajl.

To se je dogodilo već oko 9 sati uveče. Medutim mi smo siedili u općinskoj vijećnici i radili oko imenovanja funkcijonera. Naši su delegati otisli oko polnoći na Hafenadmiralat. Ja sam još ostao u općinskoj vijećnici, da izradim izjavu, koju je imao admirajl Ciccoli da potpiše. Okolo polnoći sam i ja došao u onu dvoranu, u kojoj sam se nalazio šest dana poslije sa italijanskim admiralom Umbertom Cagni i nje-

JANKO VUKOVIC PODKAPELSKI

govim štabom. Kod jednog kraja oko velikog ovalnog stola sjedili su admirajl Ciccoli i njegov štab. Kod drugog kraja sjedili su naši delegati, zajedno sa italijanskim. Tamo su bili dr. Škaljer, dr. Stanich, dr. Krmpotić, Talatin, prof. Bonmassar i drugi. Admirajl Horthyja nije bio; on je sjedio na brodu nazvanom »Viribus Unitis«. Pročitao sam izjavu, koju je Ciccoli imao da potpiše, ali on to nije htio da učini. Nato sam konstatovao, da se silom revolucije smatramo gospodarima položaja i da sva vlast predje u naše ruke. Otišli smo, a trupe su još tamo ostale.

One iste noći, bilo je već oko 2 sata, uputio sam se sa dr. Stanichem u stan baruna Hohenbrucka, koji se je bez ikakvog otpora uklonio sa svoje vlasti.

Rano ujutro pošli smo na dreadnought »Viribus Unitis«, na kojem se je nalazio admirajl Horthy. Bilo nas je pet, a sa Rijeke bili su došli opet tri, među njima Bukšeg i Tresić-Pavičić. U velikom salonu nalazio se admirajl Horthy sa komandantima pojedinih eskadara (bilo ih je, čini mi se, četiri). Horthy je bio blijeđ. Potpisao je protokol, što ga je bio sam sastavio, i koji smo mi u žurbi samo letimice pregledali. Odronile mu se suze od obraza i uzvikao: »Vjerno sam služio svoga kralja, samo sam svoju službu obavio, ovo nisam zasluzio. Pri odlasku smo se izrukovani. On je odmah stao da posprema svoju prtljagu te je već onaj isti dan oputovao. To mu je inače spasilo život jer je dvadeset i dva sata nakon toga onaj ponosni brod, koji je nosio kao ime devizu habsburške monarhije, bio na dnu mora. Propao je zajedno sa monarhijom.

Nato sam se odmah uputio u zgradu tvrdjavnog komesarijata gdje sam sazvao činovnike te ih zamolio, da i dalje vrše svoju dužnost, to više, što sam smatrao, da je sve to samo jedan prelazni stadij te da ćemo opet morati sve nezlaknuto predati u ruke nove, definitivne vlade.

Moje uređovanje onog i naslijednih dana nije bilo lako. Preuzeo sam i policiju, jer sam bio ujedno i njezin šef. Zapečatili smo tajni arhiv, da se nikako ne mogu odnijeti; spisi, jer nas je interesiralo znati, koji su bili konfidenti policije. Nekoju su se činovnici razumije se, odmah javili za promaknuće, jer je to prvi ideal svakoga činovnika. Drugi mu je ideal, da čim prije s potpunom i najvećom plaćom ide u penziju. Naravski da sam im to sve i obećao. I onog i narednih dana imao sam mnoge konferencije sa raznim deputacijama

SVRŠETAK NA III. STRANI

KONGRES ODGOĐEN

Kongres Saveza jugosl. emigr. društava koji se imao održati u nedjelju 12. o. m. u Zagrebu odgadjaj se

DIREKTORIJ

— Pokle su me prikovali zlizane za ove daski
Ja nisan svog doma videl ni svoje zagledal majki

More, more sinje!

A kasnije, kada su galije i jedro zamjenili čelični brodovi, zapovijed je opet glasila u tujem jeziku, ali kletva i molitva onih koji su tjerali te čelične brodove odzvanjala je isto onako kao i kletva i mo-

litva s bojnih ladja hrvatskih kraljeva i s galija koje su tjerali veslima galeoti.

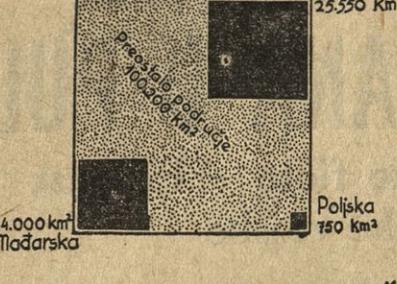
Jedino tada — pred dvadeset godina u Puli — zavijorio se na bojnim brodovima onakav isti grb s crvenim i bijelim četvorinama, kao što je vijorio hiljadu godina prije na Tomislavovim demijama. I zapovijedi i pjesme i kletve i molitve odjeknule su bile opet poslije hiljadu godina sa tih brodova u jednom te istom jeziku. t. p.)

MALE VESTI

Opseg

USTUPLJENIH PODRUČJA

koje je Čehoslovačka nakon odluke u Münchenu ustupila, u usporedbi sa svezkupnom plohom Čehoslovačke...

Stanje 1937 - 440.500 km²Njemačka
25.550 km²

TRGOVINA I POLITIKA

Trgovački pregovori između Italije i Sovjetske Rusije, koji se vode već nekoliko mjeseci, bit će završeni, prema izjavama upućenim krugova, za deset dana. Pregovori su u stvari gotovi i može se reći da su završeni s potpunim uspjehom. Kao bazu novoga trgovačkoga sporazuma između Italije i Rusije uzelo se, da se Italija snabdijeva sirovinama iz Rusije. Uvozit će drvo, mangan, petrolejske proizvode i cerealiјe, dok bi Italija otpremala u Rusiju svoje industrijske proizvode.

Moderna basen

Ob potoku sta se napajala volk in jagnje. Nenadoma volk pokaže zobe in zarohni: »Kaj mi kalis vodo, za kazen te požrem!« »Kako naj ti kalis vodo,« je odgovorilo jagnje, »ko pa voda od tebe k meni teče?« »Moliti! Menda mi, raso više stojeti, bolje vemo, kako teče voda!«

Fiume na Sušaku

»Primorske novine« na Sušaku donose 8. m. i vijesti o kretanju parobroda, pa na jednom mjestu vele:

»Sa pretovorom maunama na parobrodu u Fiumi postoje još i drugi. Napominjemo da to nije oglas.

IZ LONDONA

poročajo da je Anglija prepovedala izvoz šimpanzov, ker jih potrebuje za pomlajevanje svojih politikov. Zatrjuje se, da se ta prepoved na zaveznško Francijo ne bo nanašala.

* — U njemačkoj ambasadi u Parizu teško je ranio sa 2 revolverska metka 17-godišnji poljski Žid emigrant Herschel Feibel Grinszpan trećeg tajnika poslanstva von Ratha. — Na preslušavanju je izjavio da je na taj način htio osvetiti proganjene Židove u Njemačkoj.

* — Koliko ima Židova u Italiji? U Italiji živi preko 12.000 židovskih obitelji. Od toga broja 3522 obitelji, kao zasluzne za Italiju, bit će prema posljednjim vijestima, poštijene primjene odluka, koje je nedavno stvorilo fašističko vijeće.

* — Podkarpatska Ukrajina zvat će se do sadašnja Podkarpatska Rusija po odluci autonomne vlade u toj pokrajini.

* — 1800 talijanskih obitelji sa 20.000 članova stiglo je u Libiju, gdje će biti kolonizovani. Ujedno je Libija proglašena dijelom Italije i prestala je biti kolonija.

* — Mrvi u talijanskoj istočnoj Africi. Ukupan broj talijanskih vojnika umrlih u talijanskoj istočnoj Africi od 1. siječnja 1935. do 31. listopada ove godine iznosi prema objavljenoj statistici 4637 osoba. U istom vremenu preminulo je 2177 radnika a 11 radnika je nestalo, od ukupno 60.000 koliko ih se tamo nalazi.

* — Godišnjica antikomunističkog pakta dala je povodu talijanskog štampi, da istakne kako je taj pakt najsigurnija garancija mira.

* — Niemački univerzitet u Pragu, osnovan u XIV. vijeku, bit će sa svim ostalim njemačkim školama prenesen u Sudetsko područje.

* — General Bernasconi, zapovjednik talijanske avijacije u Španiji izjavio je da su talijanski avioni od 24. jula do 4. novembra poduzeli u Španiji 500 ljetova i oborili 81 avion španjolske vlade.

* — Talijanski putnički ured u Beogradu. Poslije Njemaca, sada su i Talijani odlučili da u Beogradu otvore posebni svoj putnički ured. Svečano otvorenje ureda obaviti će se u drugoj polovici ovoga mjeseca.

* — Sporazum između Engleske i Italije ratificiran je u engleskom parlamentu. I Gornji dom ga je primio.

* — Nošenje njemačke značke s kukastim križem u Slovačkoj dozvolila je slovačka vlada.

ČEHOSLOVAČKA SLOBODNA ZONA
U TRŠĆANSKOJ LUCI

Jugoslavenski Lloyd donosi: Čehoslovački savez izvoznika dobio je ovih dana iz Trsta vijest, da mjerodavni talijanski krugovi imaju veliki interes za užu vezu čehoslovačke industrije i agrarne produkcije sa tršćanskim lukom. Čehoslovacima je poručeno, neka si za prekonorski promet osiguraju slobodnu zonu u tršćanskoj luci.

Ovom prilikom se upozorilo i na veliko značenje talijanskog imperija, koji bi obzirom na njegove afričke kolonije mogao postati veoma povoljno područje za plasiranje čehoslovačkih proizvoda. Oficijelni privredni krugovi Italije smatraju, da bi nastočanja za uži saradnju između Čehoslovačke i tršćanske luke mogla lako dovesti do uspjeha.

SISTEM NAGRAD

Ljubljansko »Jutro« poroča: Pred kratkim smo objavili nekaj citatov iz zanimivega članka o šolskim in drugih razmerah u Julijski Krajini, ki ga je objavil »Popolo di Trieste«. V tem listu ugotavljava, da so pripadniki manjšine v Julijski Krajini dozvani za razne manifestacije le, če jih naključje dovede do njih ali če si od njih lahko obetajo kakršnokoli materialno korist. Povsem v smislu tega preizkušenega dejstva se posebno na Goriškem vedno znova prirejajo razne akcije, ki se običajno zaključujejo s serijo nagrad. Za te akcije ni zmerom bistveno, da soudeleženec dovrši kakšno delo ali doseže kakšen uspeh, nego so odločilni tudi povsem drugi elementi, ki so kolikor toliko neodvisni od udeležencevega neposrednega in zavestnega sodelovanja. Pri tem mislimo zlasti na nagrade, ki jih prejemajo n. pr. zaksinski očetje številnih otrok. Nagrade se dele običajno o prilikah fa-

sističnih praznikov. Tako jih je bilo tudi letos ob 16 letnici fašistične vlade razdeljenih več vrst. Največjo pozornost so nedvomno zbudile nagrade, ki jih je ob tej priliki razdelila šolska družba »Dante Alighieri« šolskim otrokom v goriški pokrajini, ki so dosegli v italijansčini najboljše uspehe. Nagrade so znašale po 100 lir. Razdeljenih je bilo 76 nagrad. Prejelo jih je 6 učencev v goriškem šolskem okraju, 5 v ajdovskem, 4 v komenskem, po 5 v krmenskem in mirenskem, 4 v sempškem, 5 v vipavskem, 9 v kanalskem, 9 v kobariškem, 4 v cerkniškem, 6 v idrijskem in 7 v tolminskem šolskem okraju. Nadalje je bilo ob tej priliki razdeljenih 50 nagrad družinskim očetom s številnimi otroki, 33 nagrad po 200 lir delavcem, ki so bili pri delu pohabljeni itd. Listi so objavili o teh nagradah obširna poročila in celo sezname vseh nagrajencev. V teh seznamih so domača imena v pretežni večini.

Glasovanje za župnika

Vrh kod Buzeta, nov. 1938. — Pred nekoliko vremena održani su izbori za župnika u našoj župi. Glasovalo se za današnjega župnika Zugana ili protiv njega. Medutim ti izbori su potpuno podbacili, jer se skoro sav narod, a naša župa broji 1.500 duša, ustegeao od glasovanja. Glasovalo je desetak oñih poznatih koji uvijek glasuju protivno od ostalih, a ti su glasovali po nekoliko puta. Usprkos toga palo je za župnika tek tri desetak glasova.

Prema tome naš župnik, kojega niko ne voli, ostaje i nadalje na Vrhu.

Požar v Barkovljah

Trst, nov. 1938. — V Barkovljah je nenaden požar skoro uničil znano tvornico voskov Zibel. Da niso prišli ognjegasci hitro po izbruhu požara, bi gotovo cela tovarna postala plen plamenov. Vest se je takoj raznesla po mestu, tako da so ljudje oblegali tramvaje ki peljejo v Barkovlje. Goreti je pričelo v oddelku za kuhanje voska. Zaradi zelo vnetljivih tekočin in masti je bila cela stavba takoj v ognju. Z veliko muko so ognjegasci resili ostale objekte, kjer so bila skladischa polna že izgostovljenega blaga, ki je bilo namenjeno v Ameriku. Vzroka požara niso mogli ugotoviti. Posebno je udano, da se je ogenj razširil iz kotlova, ki so graničeni izven stavbe, tako da ni bil omenjeni oddelek v nevarnosti zaradi ognja. Škodo cenijo na 250.000 lir.

Kajin je inače propalica i pijanica i služio je uvijek onome koji ga je bolje plaćao.

Osudjen krivi svjedok

Vrh kod Buzeta, nov. 1938. — Sud u Buzetu osudio je na tri mjeseca zatvora Kajina Antuna. On je osudjen radi toga što je krivo svjedočio lanjske godine protiv Rafaelića i Dobrilovića iz Škofije na procesu u Rimu. On se naišao bio zakleo da poznaje Dobrilovića i Rafaelića, a na sudu kada su ih suočili nije ih prepoznao.

Kajin je inače propalica i pijanica i služio je uvijek onome koji ga je bolje plaćao.

Smrtna nesreća

Zgonik na Krasu nov. 1938. — Na cesti blizu Zgonika na Krasu se je pripretila nesreća z motornim kolesom, ki je zahtevala človeško žrtvu. Mehanik Franc Švara z Nabrežine se je vračal s svojo zaročenko, 18 letno Jolando Trampus Škofije na Barkovljah, z izleta v Trst. Dober kilometar od Zgonika je Švara nenadoma zgubil oblast nad svojim vozilom in nesrećna zaročenca sta z vso silo treščila v obcestni zid. Tržaški rdeči križ je prihveljal kmalu na lice mesta in prepeljal oba v tržaško bolnišnicu. Mladenček, ki si je razbil lobanje, je kmalu pri dohodu v bolnišnicu umrl, stanje mlaedenke pa je zelo nevarno.

Požar v Plužnah

Velik požar je uničil v noći med 29 in 30. oktobrom v Plužnah poslopje Josipa Kravjanja, ki je dobro znan vsem turistom kot oskrbnik planinske koče na Kaninu, ki nosi ime Rifugio Ruggero Timeus Fauro. Poleg vse notranje opreme so mu zgoreli vsi poljedeljski pridelki. Za Kravjanje je to velik udarec, ker je tako rekoč skoraj na cesti s svojo številno družino.

Velik požar je uničil v noći med 29 in 30. oktobrom v Plužnah poslopje Josipa Kravjanja, ki je dobro znan vsem turistom kot oskrbnik planinske koče na Kaninu, ki nosi ime Rifugio Ruggero Timeus Fauro. Poleg vse notranje opreme so mu zgoreli vsi poljedeljski pridelki. Za Kravjanje je to velik udarec, ker je tako rekoč skoraj na cesti s svojo številno družino.

JUGOSLOVENSKE MANJINE U INOZEMSTVU

Zagrebački »Obzor« donosi ovaj dio predgovora iz knjige »Jugoslavenske manjine u inozemstvu« od dr. L. Trnjegorškoga:

»U Stuttgatu postoji naročiti »Institut za Nijemce u inozemstvu«, koji vodi točnu evidenciju Nijemaca na strani njihovog političkog i kulturnog života. Institut ima podatke čak o pojedinim važnim ličnostima među Nijemicima u inozemstvu. U pitaju staranja za manjine postoji kod Nijemaca prava specijalizacija između pojedinih organizacija, naučnih instituta i štampe. Uloge su podijeljene prema vrsti rada i prema zemljama, u kojima njemačke manjine žive. Stuttgart je proglašen gradom Nijemaca u inozemstvu. München i Leipzig vrše naučno ispitivanje.

Bratislava (Breslau) je mjesto ekonomskog nadiranja na jugoistok; tu se s vremenom na vrijeme priređuju muzički festivali i gimnastički sletovi, na koje dolaze njemačke manjine iz cijelog svijeta. Osjećanje i svijest za Nijemce izvan granica propagira »Udruženje za Nijemce u inozemstvu«. Ovo udruženje pomaže i materijalno svakoj akciji u korist Nijemaca na strani. Poslije prisajednjenja Austrije Njemačkoj pristupilo je ovoj organizaciji i društvo »Südmark«, koje je poznato po

DROBIŽ

Gorica. — Ob priliki 20-letnici zmagе nad avstro-ogrsko armado so se vršile v mestu in ostali deželi velike svečanosti in proslave.

* — Gorica. — »Svetogorska Kraljica«, mesečnik svetogorskog svetišča je izšel. V novembrski številki je uvodnik posvečen Kraljici vernih duš. Sledi mu zanimiv življenjepis Antona Černeta iz Tomaja, ki je veliko pomagal pri ustanovitvi tomske Gospodinjske šole. Poročen je bil z nečakinjom velikega našega vladike Mahniča. Iz ostale, prav mnogovrstne vsebine najomejimo poročilo o obisku ljubljanskega knezoškofa, ki je 19. oktobra prišel z ljubljanskim stolnim kapiteljem in številnimi drugimi cerkevnimi odličniki obiskat svetogorsk Kraljico — nekdajno ljubljansko begunko, in se poklonit spominu kardinala Missije, čigar stoljetnico rojstva letos obhajamo. (Slovenec).

* — Gorica. — Pred dnevi je bilo izvršenih spet nekaj sprememb pri vodstvih krajevnih fašističnih organizacij na Goriškem. Tako so bili imenovani za nove tajnike teh organizacij Tullio Panzeri v Črničah, Severino Salvini v Opatjem selu in Alfredo Bombi v Trnovem.

* — Pula — V Pulu sta bila prepeljana iz Marež Peter Juričić in Anton Jurinčić. Povedala sta, da so ju neznanci obmetali s kamnenjem.

* — Prvačina. — V hiši Bernarda Šuljoga je nastal požar. Pri gašenju je posestnik dobil hude opeklone.

* — Pula. — Agostini Giuseppe iz Breša (Brešia) nastanjen u Labinu kao radnik osudjen je na 7 mjeseci zatvora i 100 lira globe zato što je kroa kokoši.

* — Rijeka. — Peculic Anton, radnik u luci ranjen je lakše prigodom prenosa nekih bačava.

* — Ribemberk. — Umrl je Anton Možina, star 30 let, uradnik na županstvu. Zapušča ženo in dva nedorasla otroka. Sožalje!

* — Sao Paulo (Brazilija). — V Sao Paulo je dne 19. septembra t. l. za vedno zatvoren oč. g. Franc Arčon, doma iz Renči pri Gorici, star 59 let. Naslednji dan so ga ob večkih udeležbi sovaščanov in drugih rojaku pokopali na tanjaknjem pokopališču. Pokonik zapušča v Sao Paulu soprogo Pepco, sina Oskarja in Vinka, hčerko Valerijo, sinahi Pepco in Katarino in štiri vnuke, v Ilirske Bistrici pa žalujočega brata Jakoba in svakinjo Marijo. Naj mu bo lahka tuja zemlja!

* — Štanjel. — Na trgu so postavili velik drog za zastavo.

* — Trst. — Pred sodiščem je bil oproščen zaradi pomanjkanja dokazov Cvetko Žbogar zaradi kraje kolesa Josipa Zadnika.

* — Trst. — Oblastem je bila javljena mlekarica Lavrič Marija iz Doline zradi slabega mleka.

* — Trst. — Na pomolu Audace so našli nezavestnega 60-letnega Andreja Kastelča z veliko rano na glavi. Baje ima počeno lobanje.

* — Trst. — Pri temah fašistične mladine v Rimu je mladina tržaške pokrajinske zveze v drugi skupini odnesla zmago in si priborila srebrni ščit, ki ga je kot prvo darilo poklonil načelniku vlade Mussolini.

* — Trst. — Za proslavo 20-letnice zmagе so odkrili spomenike padlim fašistom, padlim v Afriki in v Španiji.

* — Trst. — Osel je ugriznil 14-letnega Oskarja Krčmarja. Ugriz je bil tako hud, da se bo moral zdraviti 20 dnevnih.

* — Trst. — S strehe vis

LIBIJA

V italijanski kolonialni politiki se je pretekli mesec zgodil pomemben dogodek, ki je seveda v množici drugih izginil in je bil pa bi ga sicer tako enostavno in lahko, če ne bi bil naš pogled upri istočasno na toliko strani, kjer se odigravajo naložne zunanje spremembe, dočim gre v tem slučaju le za več ali manj formalni sklep. Veliki fašistični svet je namreč 25. okt. na svojem zasedanju sklenil, da bodo odslej štiri pokrajine Libije, dosedanje talijanske kolonije, tvorile del narodnega, bolj rečeno, državnega ozemlja. S tem sklepom bodo tvorile torej nove libijske pokrajine del italijanske države in ne več samo podrejeno kolonialno ozemlje.

Italija drž Libijo več ali manj od l. 1911 v svojih rokah, seveda je bila njena prvočna posest bolj teoretična, kot pa dejanska, saj so še kasneje in to tudi po vojni sledile vojaške ekspedicije v Libijo, ki so končno način, kot ga uporabljajo za uklonitev kolonialnih narodov Angleži (glej Palestina, Indija...), pokorile uporna ljudstva tako, da so danes novi državi zvesta. Pri tem se Italija ni ustrashila velikih žrtev, tako materialnih kot človeških, kajti zavedala se je vnaprej, da bo novo ozemlje služilo kar najbolj njenim bodočim načrtom in njeni politiki, ki si jo je začrtaла, zlasti z ozirom na svojo vlogo v Sredozemskem morju.

Ko si je Italija utrdila vlast v novi koloniji, je pričela z delom. Za vladajoči režim pomeni številno in naglo rastoče prebivalstvo Italije problem, ki išče rešitve, zlasti od časa, ko je poneheno izseljevanje, v preselejanju v nove kolonije. Pri tem je seveda razumljivo, da je to preselejanje v puste in neobdelane kolonije mnogo manjše, kot pa je bilo preje n. pr. v Ameriko. Pri tem tudi napori vlade ne pomagajo preveč. Tako stejeno danes po tolikih letih oblasti nad Libijo v njej le okoli 140.000 Italijanov. Število bo seveda naraščalo, če bo napredovalo kulturno-razvojne dejavnosti, kar je tudi druga želja vladajočih, ki nočejo samo puste kolonije, ampak žele izvesti iz nje čim več koristi, zlasti rušnih in sličnih. Kako je v tem oziru z Libijo se ne ve, dočim je stanje v Abensini zelo ugodno. Vsekakor je pri tem značilno mnenje italijanskega časopisa, ki je premotival gospodarske koristi libijskega ozemlja za Italijo in ki je prišel do zaključka, da je to dejel »grobica italijanskega dela in prihrankove. Seveda je ta list tu povdral le gospodarsko stran, dočim ga je razmotrivanje političnega značaja in vloge dodelo do popolnoma drugačnih zaključkov. Brez dvoma je tudi v tem ves povdrek vodstvo italijanske politike, ki za višje cilje žrtvuje v tem slučaju tudi mnogo dobrih in narodnih sil, ker se zaveda, da bodo te žrtve končno, če se bo šlo po poti, kot je začrtaна, le prinesi koristi, ki jih danes večina še ne vidi.

Nameni, ki jih italijanska vlada goji danes, ko je proglašila štiri libijske pokrajine za del države so jasno začrtaли v besedah lista »Giornale d'Italia«, kjer piše Gayda, da »fašizem zre na svoje sedanje in bodoče pravice v Afriki. Naraščajoče narodno gibanje mora naraščati tudi v svoji zunanjji politiki in v svojih zahtevah. Pri tej izjavi je treba vpoštovati dejstvo, da ima Italija od vseh evropskih velesil najmanj kolonij in da je te pridobila še v zadnjih desetletjih, bolje v zadnjem desetletju. Njeni napori, da se tudi tu pridruži ostalim, so torej razumljivi, tembolj danes, ko takozvane demokratične kolonialne velesile komaj love sapo od izmenjene. Tako je sedaj postala Italija v Libiji mejaš Tunisa, v katerem živi 80–90.000 Italijanov, ki bodo tam lahko prezeli henleinovsko vlogo in tako eni velesili spet zagodili monakovsko koračnico.

Sedanje in bodoče pravice Italije, po načinu kot so ga ustvarile države, oziroma velesile, ki si laste pečat demokracije, ki je pa s kolonijami, že samo s tem, v popolnem nasprotju, so torej v tem slučaju jasne. Vsi njeni napori, da stro nasprotnika v Španiji, oblast na Majorco v Sredozemskem morju danes in ustvaritev »četrte obale« jutri, naj bi Italiji, kot velesili na Sredozemskem morju, zagolovila mesto kot je gre.

Zadnji dogodek s proglašitvijo Libije za del države ima torej svoj glavni in največji poudarek ter važnost ravno na tem zunanjem momentu. Seveda bo sporedno s tem naraščalo tudi naseljevanje v novih pokrajinali, zlasti v rodotvornejših predelih, od koder so domaćim izginili. Naseljevanje se vrši ob podpori države, ki je lani pripeljala v Libijo 1.250 družin, letos 1.800 in kmalu jih bo sledilo še okoli 1.000. Zgleda, da je tudi v tem oziru napravljen načrt, ki ga bo režim izvajal. Novi priseljenci z družinami bodo stvorili namreč trdno podlago bodoče oblasti na novih ozemljih, ki bo seveda odvisna še od tisočerih, morda nepredvidenih, naravnih okolnosti. Po načrtu naj bi torej Libija ne bila več grobnica dela in prihrankov, ampak podlaga za novo pot k moči in oblasti. Poleg dogodka po Monakovem je to vsekakor zelo važno dejstvo, zlasti še radi posledic, ki jih bo lahko imelo v bližnjih ali daljnjih bodočih dneh. ž. j.

Po poročilih o nemških utrdbah na francoski meji, ki jih prinašajo nemški listi, bi morala biti bodoča vojna prijetnejša kakor počitek v kakem letovišču. Saj so utrdbе udobnejše od najmodernejšega hotela. Vprašanje je seveda, kako se bo navadni vojak mogel navaditi na tako »udobje«.

Povečana Madžarska imat će sada preko 10 milijuna stanovnika na 100 hiljada km².

PETNAEST PREVRATNIH DANA U PULI

Narodno vijeće – Preuzimanje austro-ugarske flote – Propast „Viribus Unitis“ – Dolazak talijanske vojske

(NASTAVAK SA 1. STRANE)

i delegacijama, natočito radničkim. Večinom se radilo o materialnih pitanjima: o potporama za izbjeglice, o potporama za obitelji vojnika itd. Ljudi su bili sa mnom vrlo zadovoljni, jer sam im sve obećavao, sve što su htjeli, ta i onako sam znao, da sve to ne može dugo da traje. Nudio sam ih cigaretama. I tako smo bili obično svih zadovoljni — i ja i oni.

31. oktobra se je u gradu sve to više širila nervoznost. Uvjerenje, da to neizvjesno stanje ne može dugo da traje, uzrujavalo je narod u očekivanju budućih dogadjaja. Vijesti sa fronta bile su najpovoljnije. U arsenalu i na brodovima su se stvarali sovjeti mornara i radnika. Više nisu komandirali na brodovima samo oficiri, nego s njima i sovjeti. Osim toga je svako naredjenje moralno da bude odobreno sa strane sovjeta. Ista stvar bila je i u arsenalu. Sjećam se, kako je došla k meni i jedna deputacija, koja je tražila, da se arsenal izvrši radnicima, da oni rade na svoju korist. Jedini još su bili Jugosloveni i Česi, koji su se na brodovima držali reda i rada i obavljali službu za svu drugu momčad. Bilo je i komičnih scena. Tako je — čini mi se u nekom špitalu — bio mladi liječnik, kojem je došao izaslanik nekog sovjeta, da preuzme njegov posao. Bio je to prosti mornar, krupan i stasan, a ruke mu kao lopate. O medicini imao je toliko pojma koliko ja o lepidopterologiji ili krava o palimpsestima. Dovzeao se kočijom i bio totalno pijan. Potjerao je liječnika i instalirao se tamu medju njegovim retortama i instrumentima, obukao liječnički haljetak i slatko zaspao.

Uveče obdržala se u Krmpotičevi kući sjednica. Položaj je bio očaran, u gradu sve manje životnih namirnic, od vani nikakve pomoći. Svaka je općina držala svoje.

Na željeznicama bi bili pokrali i vagone, a kamoli ne živežne namirnice. A kad nema hrane, kako je moguće držati red u gradu? Neki posebni osjećaj nekakve neograničene slobode, gdje čovjek prestaje biti čovjekom te se predaje svojim zvješčkim instinktim, počeo je da polagano obuhvaća ljudi. Pojačali smo bili doduše straže, a poslije osam sati uveče nitko više nije smio da bude na ulicama, ako nije imao posebnu dozvolu od vojničkog komesara. Ali svejedno niti po danu nije bilo više sigurno. Dolazilo bi neprestano do napadaja. Ja sam sam imao kao svoju stražu, koja me je poslužila. nekoga Vlašića, Srbinu iz Banata, koji je bio meni dodijeljen. On je

tri dana i tri noči sa mnom plandovao oko po gradu, od jednog ureda do drugog, od jedne sjednice do druge, a kad bih ja bio imao koju sjednicu, on bi me čekao na vratima, oboružan od pete do glave.

Komesar za prehranu je na onolj slednici izjavio, da ima vrlo malo živeža, možda samo za 10 do 15 dana.

Iza duge diskusije propao sam sa svojim predlogom, kojem je bio pristupio i Janko Vuković Podkapelski, koji je baš u onoj noći bio imenovan komandantom broda »Viribus Unitis«. Moj je predlog bio, da se odmah izvesti Antantu o dogadjajima, izjaviti naša solidarnost s njome i da se ona kao saveznička sila pozove, da privremeno, do definitivne odluke mirovne konferencije, okupira ove krajeve. Prodrio je protivni predlog, da se preko toga ide i čeka na zgodnji momenat. Ja sam nato dao demisiju i istupio iz odbora. Bilo je več dva sata poslije ponocu. Na »Piazza Carli« sušeo sam dra Stanicha, prof. Bonmasara i inž. Pedrotta, kojima sam saopćio svoj istup. Ovaj fakat, objavljen drugi dan po novinama, izazvao je veliko začudjenje i još veču bojazan.

Dan 1. novembra dao je meni posveren pravo. Kanio sam baš da legnem, bilo je to oko 6 sati ujutru,

kad najedamput velika detonacija. »Viribus Unitis«, miniran od Paoluccia i Rossetta, koji su po noći s posebnim aparatom svojeg izuma doplovili do njega, potonuo. S njime je potonulo 600 mornara i sam komandant Janko Vuković, koga smo bili onu istu noč imenovali i koji je sam tri sata prije potonuća nastupio svoju dužnost.

Paolucci i Rossetti predvedeni pred posebnu komisiju, izjavili su, da im ništa nije bilo poznato o prevratu u Pulu.

U 11 sati istog dana nastala je nova parika, kakvu smo vrlo rijetko doživjeli u Puli. Bio sam baš na prozoru kuće kad vidim, kako sve trči i više: »Vallelunga gori!« (Vallelunga je velika barutana u neprivednoj bližini Pule, a bilo je u njoj toliko baruta, koliko je dostatno, da se jednom eksplozijom cijeli grad poruši. Godine 1915. imali smo eksploziju jednoga sarmoga magazina, ali ni onda nije ostala skoro nijedna kuća neoštećena). U trenu oka bile su sve ulice prazne. U kući također nije bilo nikoga, sve je pobeglo. Ostao sam sám. Kuću nisam htio da ostavim, nego, čekajući snrt, čitao sam »Les contes drolatiques« od Balzaca. Prošle dvije i tri ure, eksplozije neravne. Poslije podne su se svih polagano vraćali. Atentat se nije bio posrećio.

Ovi su dogadjaji ponukali druge, da još

onaj isti dan u popodnevnim urama posluju radiogrami Antanti u Pariz.

Oko 6 sati bila je skupna sjednica, na kojoj je baš radi toga došlo do burnih priroza izmedju italijanskog komitea i Narodnog Vijeća. Svakako pogreška Narodnog Vijeća bila je u tome, što nije odmah izvestilo Antantu o dogadjajima. To je inače samo Narodno Vijeće moglo da učini, pošto se je sav vojnički aparat nalazio u njegovim rukama, pa i radio-stanicu.

Medutim je sam fakat, da je bila več odasla depeša, pa makar i malo prekasno, prilično smirio duhove. Od mene se tražilo, da preuzmem opet svoje funkcije, pa sam se za svoju nesreču pokorio tom zahtjevu.

Osjećao sam sve više i više, kako se uzrujana rulja pripravlja na izgrede. Vojnici su bili otvorili zatvore i ispustili sve upašenike, medju njima i teške zločince, ubojice i tatove, koji su međutim slobodno plandovali po gradu:

Uveče smo poslali depešu admiralu Thaonu de Revelu, tražeći od njega odgovor.

Stigao je odgovor, nek se 2. nadijemo s torpiljarkom usred Jadranskog mora izmedju Pule i Venecije.

Dne 2. rano otišli smo trojica: kapetan Milinković, dr. Krmpotić i ja. Na određenom mjestu našli smo italijansku torpiljarku, a na njoj pukovnik Alessandro Ciano, oficir u generalnom štabu Thaona de Revela. Pokazali smo svoje punomoći i sradčano se pozdravili. Pukovnik Ciano nije još ništa znao o prevratu u Puli. Sastavili smo protokol, jedan je pisao on, drugi ja, kojim smo utančili lokalno primirje. Tražili smo i slobodu kretanja na moru, ali to je ostalo in suspeso.

Vrativši se opet u Pulu, našli smo brzjav potpis od Housea, Lloyd Georgea, Orlanda i Poincaréa. Bio je to poziv da se ratno brodovlje otprije na otok Krf. Stvar je bila neizvedljiva, jer više nije bilo toliko mornara po brodovima, da bi se moglo manevarsati. Svi Nijemci i Madžari su se pripravljali na odlazak a jedan dio je bio več u otisao. A tehnička je služba bila sva u njihovim rukama. Radi toga je otišla samo jedna torpiljarka s delegacijom, a ja sam se lijepo svalio u krevet da se naspravim na obadu uha.

Dne 5. novembra su italijanske trupe bile pred Pulom. Admiral Umberto Cagni najavio je svoj dolazak sa strane mora. Došao je sa šalupom.

Pjesnik Sem Benelli je prvi skočio na kopno i taknuo zemlju Istre. Za njim Cagni i njegov štab. U istoj dvorani, gdje smo 6. dana prije svrgnuli austrijske oficire, okolo istog stola sjedili su sada italijanski oficiri. S naše strane bio je admiral Koch, dr. Krmpotić i ja. Došao je samo do jednog incidenta, o kojem ne ču da govorim. Utvrđen je bio način predaje, prije svega vojničkih objekata, a to admiralu Cagni-u kao zastupniku Antante. Ja sam imao ostati na svojem mjestu, što sam otklonio. Izjavljujući se jedino pripravnim, da dalje radim, dok ne dodje posebni politički komesar. Medutim je imao admirala Angelo Notarbartolo da vodi civilnu upravu. Izdao sam jedan proglašenje na narod u italijanskom i hrvatskom jeziku, koji je potpisao admirala Notarbartolo. To je bio prvi i zadnji proglašenje u obim jezicima.

Poslije podne istog dana (ili moguće 6.?), baš kad smo u Civica Cassa di Risparmio, gdje sam bio jedan od direktora, imali sjednicu došle su prve italijanske trupe kopnene vojske. Na »Foru« bilo je veliko odutjevljene. Pievale su se italijanske patriotske pjesme.

I tu sam čuo po zadnji put u Puli soksksku himnu, zapjevanu od naših vrlih Sokola, a mirno poslušanu od svih.

Dne 6. je admirala Angelo Notarbartolo sa mnom došao na tvrdjavi komesarijat, gdje sam mu predveo sve činovnike. Kao dosljedni ljudi su nekoj od njih opet molili za promaknuće.

Daljni su dogadjaji svima poznati. Treba samo da istaknem dan 9. novembra, veliki praznik Československe republike, što smo ga svi Italijani i Slaveni slavili u najboljoj harmoniji na velikom vojničkom vježbalistu. Manifestacija bila je impozantna. Govorili su Česi, italijanski pjesnik Sem Benelli i Jugosloven dr. Ivo Zuccon. Sem Benelli je početka nije htio da govori, jer je padala kiša. Tvrđio je, da on može da govori samo kad »plamti sunce zlatno«. Konačno je udovoljio našim molbam. On je bio poslije dodijeljen civilnom komesariju, gdje je vršio povjerljivu službu.

Poslije nekoliko dana ja sam se sasvim povukao.

Izostavio sam mnoge epizode, zanimive i značajne. Nisam spomenuo sve ličnosti.

Ali da ne bude zamjere sa nikakve strane, moram još jedanput da naglasim, da sam iznovo samo ono, što sam ja sâm doživio i gdje sam direktno sudjelovao. Bilo je mnogo drugih, koji su radili na drugim krajevinama i u drugim odborima, za koje do danas još ništa ne znam.

DR. MIRKO VRATOVIĆ.

NARODNOSNA STRUKTURA NOVE ČEHO-SLOVAKČKE**ČEŠKE I SLOVAKČKE MANJINE
U STRANIM DRŽAVAMA**

Broj čeških i slovačkih manjina u susednim državama osjetljivo se povećao uslijed povlačenja novih granica. U Njemačkoj živjet će od sada preko 750.000 Čeha i Slovaka, u Poljskoj preko 180.000 a u Madžarskoj 398.000, ako se uzme u obzir da u današnjoj Madžarskoj živi samo toliko Slovaka, koliko priznaje madžarska statistika (104.000), dok bi s Rusima taj broj prešao 436.000. No i ove će se brojke svakako mijenjati zbog seljenja Čeha i Slovaka, koja su već uslijedila. Treba voditi računa i o opcijama kao i o naravnem kretanju pučanstva, kako se manifestiralo poslije godina.

— Velike ukrajinske manifestacije u Lavovu, Przemislu i ostalim grad

Strogo statistična bilanca

„Ljubljanski zvon“ o Čermeljevi demografski študiji

„Ljubljanski zvon“ (št. 9-10 1938) prinaša točno poročilo o demografski študiji dr. Lava Čermelja »Slovenci in Hrvatje pod Italijo«:

Ob dvajsetletnici odrešenja Italijanov Julijske Krajine in sožitja Slovanov z Italijani v povojnih mejah nove Italije prihaja ta knjižica kot vestna, strogo statistična bilanca tega sožitja, slovena na zgoli uradnih italijanskih podatkih in na nekaterih prejšnjih Čermeljevih in Šlibarjevih spisih o tem predmetu. Jedro razprave je izraženo na str. 36 kot zaključek prvih treh poglavij o gibanju prebivalstva v Tržaški, Goriški, Puljiski in Reški pokrajini: »Demografsko gibanje v slovenskih in hrvatskih občinah Istre in Julijske Krajine sploh na kratko lahko označimo kot beg z dežele in iz dežele. Pri tem pa ne gre, kakor nektari manj poučeni in tendenciozni pisci trdijo, samo za bolj ali manj prisiljeno izseljevanje inteligence, temveč za pravo množestveno gibanje podeželskega kmetskega ljudstva, ki ga fašistična Italija sistematično in programatično izseljuje in nadomešča z italijanskimi elementi v doseglo etniške bonifikacije dežele.« Trditve, da Italija kmetsko ljudstvo izseljuje, je morda malo prehuda in bi bilo bolje, če se reče, da ustvarja pogoje, ki mnoge silijo, da se izseljujejo. Ti pogoji niso zmerom gospodarski, prav često so čustveni. Najvažnejši nagib za izseljevanje v Jugoslavijo je bila vselej tudi pri kmetu ljubezen do lastnega jezika.

Julijska Krajina je pokazala že pred vojno, zlasti glede jezika, precej pestro lice. Po vojni se je pestrost marsikod zelo povečala, največ na škodo slovenskega prebivalstva. V Čermeljevem spisu se precej jasno zrcalijo uspehi asimilacije neitalijanskega prebivalstva, ki jo je nova Italija proglašala za eno svojih prvih, najvišjih, najnajnajvišjih nalog v novih pokrajinah. V »Pogovorih z Mussolinijem« je Emil Ludwig zabeležil tudi izjavo današnjega načelnika italijanske vlade, da je manjšinsko vprašanje nerešljivo. Kljub temu se v Italiji že dvajset let neprestano in vneto rešuje v duhu najvišje ideje o enotni državi, v smislu popolne asimilacije. O Židih so v Italiji šele po tuji vzorih in bolj iz političnega maščevanja končno ugotovili, da se Židje ne dajo asimilirati in jih je zato treba izločiti iz naravnega telesa. Slovani pa so že pred svetovno vojno zlasti po severnih in zapadnih mejah dokazovali, da so iz mehkega testa, ki se zlahka prilagodi vsakršnemu tujim oblikam, ki ga tuje države brez težave po svoje presnjejo in si ga popolnoma priličijo. Tako so tudi julijski Slovani našli milost v rimskih očeh. Kot Arijci so vredni, da se rimska kri pomeša z njihovo, da svojo preveč soglasniško govorico nadomestijo z zvočneješ rimsko in postanejo zanesljivi glasniki novega rimskega imperija.

Vsaka narodna manjšina je za državo trin v peti. Posebno živo čuti to danes Češkoslovaška, ki ima toliko trnov, da ji iz njih pleto že trnje venec na glavo. Slovanska manjšina v Italiji pa ni trn v peti — to bi lahko bile kvečjemu slovenske občine v pokrajini Campobasso — polmiliionska slovenska manjšina je nekakšen trn v glavi, na najobčutljivejšem mestu, na pragu ne prav trdn zaprtih vzhodnih vrat Italije. Tak trn mora po italijanski državni teoriji brez sledu izginiti. V italijanskih sta-

tistikah ga je bilo l. 1921. še videti, a že l. 1931. je docela izginil; seveda tudi v uradnem štetju iz l. 1936. ni več sledu o njem. To kaže tudi Čermeljeva razprava, ki prinaša številke o Slovencih in Hrvatih kot jezikovni skupini le do l. 1921. Takrat so italijanski uradniki našeli 385.676 Slovanov, všeč beneške Slovence, dočim so Slovani sami mislili, da jih je pol milijuna. Poslej se ti Slovani ne štejejo več. Baje so se vsi prepordili v čiste Italijane in uživajo vse pravice in dobre pravilih Italijanov. Ako bi Čehi tako rešili vprašanje suških Nemcev, bi čez par dni najbrže prisostvovali defiliranju nemške vojske skozi Prago in Brno.

Manjšine so seveda raznovrstne, go-spodske in beraške, z zaslombo in brez zaslombe.

Če odbijemo jezikovno statistiko, ki je v Čermeljevem spisu po sili nepopolna, nam ostali podatki nudijo precej jasno in vsestransko sliko ne le o slovenskem, temveč tudi o italijanskem in furlanskem prebivalstvu Julijske Krajine. Izvemo število prebivalstva od l. 1869. do l. 1936., iz diagramov se poučimo o starosti, spolu in civilnem staležu. Razvidnice ponazorujejo prirastek ali zmanjšek prebivalstva. Piščeve razlage spremno luščijo iz številk skrivnosti, ki jim neposvečenec ne more tako brzo do živega Govoreč o padanju rojstev na Tržaškem pravi: »Odkar vlada v Italiji fašistični režim, število rojstev stalno pada in na tem niso prav nič izpremenili vsi vladni ukrepi, o katerih so poročali tudi naši listi. Podobni ukrepi so ostali brez uspešni tudi že za časa rimskih imperatorjev. S kvantitativen padcem prirodnega prebivalstva pa gre v Italiji vzopredno tudi kvalitativno poslabšanje, kajti fizično in moralno manj vredno prebivalstvo južnih pokrajin se neprimerno jače množi, karor sorazmerno boljše prebivalstvo severnih pokrajin. Italia se postopoma, in sicer v čim dalje hitrejšem tempu »pomeridionalizuje« (str. 7—8.) To zveni kakor očitek in otožba, karor bi bila vlada kri-va, da prebivalstvo pada. V resnicu pa v Italiji še ni bilo vlade, ki bi ji bilo naraščanje prebivalstva tako pri srcu kakor današnji. Prav sedanj režim je v svoji skrbi za matere, dojence in naraščaj ustanovil brez števila prvovrstnih naprav za izboljšanje rodu in varstvo mladine. Vendar si vlada ne zatiska oči pred splošnim evropskim pojmom padanja rojstev, ki najhujše tare Francijo. Italijo pa mnogo manj kakor razne druge države. Vlada priznava, da ni še popolnoma uspela in da sama brez vsestranskega sodelovanja prebivalstva sploh ne more uspeti. Obeta pa, da bo svojo skrb še povečala in padanju rojstev vztrajno pobija, ker sodi, da je Italia za velike naloge, ki jo čakajo v svetu, še zmerom preredko naseljena. Pred zasedbo Abesi-nije, ko so bile sanje o imperiju še v popiju in se ni prav vedelo, kam se razbrste, je bilo mogoče brati italijanske razprave, ki so poudarjale, da je Jugoslavija v primeri s svojim prirodnim bogastvom vse premalo naseljena...«

Na trdjem temelju številk sklepa Čermeli, »da je plodovitost avtohtonega prebivalstva, ki je zlasti na deželi po večini slovensko, večja, karor bi sledilo iz podatkov za prisotno prebivalstvo« (str. 8). A

tudi to je jasna točka, kajti iz številk je tudi razvidno.

»da domače prebivalstvo, predvsem slovensko, zapušča domače občine in se izseljuje,

na negovo mesto pa da prihaja tuj element ki ne krije samo po izseljavanju domačega prebivalstva nastalo vrzel, temveč jo celo nadkriluje« (str. 8). Ali je izseljavanje naših ljudi vselej nujno, na to je težko odgovoriti. Poznamo primere, ko so slovenski kmetje in goriške okolice prodali svoje lepe kmetije in odšli v Jugoslavijo, čez nekaj let pa so se iztrezneni vrnili, navadno ne več na svojo nekdano kmetijo. Borba za obstanek je pač trda povsod. Če so v spodnji tržaški okolici v zadnjih letih Roian, Sv. Ana in Sv. Ivan izgubili svoji prvotni pretežno slovenski značaj, ne moremo tega pripisovati izseljavanju Slovencev, temveč je to povzročilo naseljevanje prebivalstva iz porušene dela Starega mesta in Stare mitnice. Višje sile so bile na delu tudi v Postojni, ki kaže izredno velik prirastek prebivalstva, a nima več slovenske večine (str. 14). Pisatelj pripoveduje: »Ostale slovenske občine, ki so ohranile svoje poliedelsko lice, klub relativno visoki plodovitosti ne izkazujejo sicer nobenega napredovanja v številu prebivalstva, zato pa imajo še vedno svoj narodni značaj.« In vprašuje: »Vprašanje je sedaj, kako se bodo upirale sistematični kolonizaciji po italijanskih družinah iz Karinje in drugih predelov severne Italije, ki se izvaja v zadnjem času v velikem obsegu.«

Prav malo ugodneje so ugotovitve za Goriško pokrajinou. A tudi tu: »Z edino izjemo Gorice ne izkazuje nobena občina v povojnih letih znatnega napredovanja. Pač pa opažamo pri velikem številu občin v povojnih letih stalno nazadovanje« (str. 21). Tu se je demografska nasičenost opažala že pred vojno. Ali je upravičena? Čermelj sklepa: »Goriška pokrajina je obsojena na stagnacijo prebivalstva in je izpostavljena počasnemu, toda sistematičnemu preobraževanju njegove strukture v narodnem pogledu« (str. 24).

V Puljski pokrajini je plodovitost večja kakor drugod. Najizrazitejše povečanje prebivalstva pa izkazuje Reška pokrajina. Zaradi pomankanja uradnih podatkov so Slovenci Videmške pokrajine manj obširno obdelani: nazadovanje je tudi tu precej občutno. Kratko, a pregledno je opisana Zadrska pokrajina.

Pisec se zaveda, da tudi z njegovom razpravo statistično gradivo o Slovencih v Italiji še ni izčrpano. Problem se mu zdi tako obsežen in važen, da bi mu morali posvečati več poznejše in skrbi: »Veliko delo še čaka tu spretne roke in bistre glave« (str. 43). Mislim, da bi se za to snov težko dobila med Slovencem spretnejša roka in bistrejsa glava od Čermeljeve. Zato mu ne kaže nič drugega kakor — nadaljevati. P.-n.

ČESI O »FLACIUSU«

U posljednjem broju praske »Češkoslovensko-jihoslovanske revue« nalazi se kraća recenzija »Flaciusa« dr. Mije Mirkovića.

st. Z Rimljani niso prišli nikdar v konflikt, ampak so se jim takoj pridružili kot zavezni, ravno vsled pritiska bojevitih Keltov. Že leta 79 pred Kr. so Veneti postali rimske meščanije. Bili so že takrat precej kulturni, dočim so Karni-Kelti še bili surov, barbarški narod. Tudi socijalno so morali biti diferencirani s svojim plemstvom, ker se le tako da razumeti, da so se Veneti hitro romanizirali. Benečanski dijalekt, ki vlada na ozemlju nekdanjih Venetov tudi še danes do Tilmenta, je mehak in se polnoma razlikuje od furlanskoga, kateri spada kot poseben jezik med ladinske. Od Tilmenta dalje do Soče in v Predalpbi bi toraj prebivali Karni-Kelti, kakor to ugotovljajo rimske geografi še za časa cesarstva. Najzanesljivejši rimske geograf Stra-bi trdi, da so Karni-Kelti segali do Tilmenta od tod proti zahodu in jugu pa Veneti. Stari Karni so toraj bili naseljeni na onem ozemlju, na katerem danes vlada furlanski jezik. Rimljani so pri svoji upravi vedno sledili narodnostnim skupinam, radi tega je tudi gotovo, da so ločili Karne in Venete in toraj smatrali le Venete kot Italijane, dočim so Karni tvorili le obmejno pokrajino. Tudi so ustanovili za Karne posebno središče Julian Carnicum današnji Zuglio, ki je bil vez med Venecijo in Norikom. Rimska Carnica je toraj obsegala današnjo Friulsko in Goriško. Zvezo z Oglejem so stari Rimljani vzdrževali po suhem in po morju. Oglej je bil glavno pristanišče v severni Adriji. Za Karnijo nam poroča Antoninus, da je bila v nižini močvirna, v gorenjem delu gozdnata, to nam zatrjujeta tudi za časa prihoda Longobardov italijanska zgodovinarja Muratori in Manzano. Goriško in sosedna notranjska Kranjska pa sta tvorila vojaško organizirano pokrajino proti Japidom.

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

PROSLAVA 20 LETNICE DRUŠTVA »JADRAN« V MARIBORU

Društvo »Jadrana« v Mariboru se s polno paro pripravlja, da na dostenju in svečan način proučavi 20 letnico svojega obstoja in delovanja na polju narodnoobrambnega in socijalnega udejstvovanja.

Leta 1918 in 1919 so v društvo vstopili najboljši naši rojaki iz Primorja. Večina članstva je bila uslužbena v raznih uradih. Društvo je v začetku svojega delovanja takoj razvilo svoje udejstvovanje za naš problem in je bilo med prvimi organizacijama, ki so se zavzele za naše nesrečne kraje. Ob raznih prilikah se je povdarijalo vedno važnost našega problema. V društvenem delovanju je bilo društvo Jadran vedno na prvem mestu. Zlasti je vedno aktivno sodeloval pevski zbor pri vsaki prireditvi. Jadranova gostovanja v obmежnih krajih še danes podzadajo narodno zavest. Je ni proslave, kjer bi Jadran ne sodeloval. Značilne so bile besede, ki so jih izrekli razni ugledni društveni in javni delavci v Mariboru na račun Jadra. Posebno važnost je, povdarij šolski upravitelj in narodno obrambni delavec g. M. Vauda, kateri je ob 15 letnici društva napisal »Če bi bilo v Mariboru 10 Jadranov, bi naša meja drugače zgledevala. Te besede so zlasti v sedanjem trenutku jako važne in značilne.«

Da bo dostenjo uspela ta proslava opozarjam vsa društva, da se pripravijo za prihodnjo pomlad, da nas običajo v Mariboru. Zaprosili smo tudi za vodne ugodnosti. Krasna lega Maribora in jubilej Jadra mora privabiti v Maribor mnogo naših rojakov.

Proslava je zamišljena v tako širokem obsegu. Vršil se bo svečan koncert, na katerem se bodo izvajala samo nova dela naših komponistov. Predvsem bodo zastopani naši umetniki iz Maribora. Poleg koncerta se bo vršil tudi slavnostni občni zbor, ter velika narodna veselica s sodelovanjem vseh društev v Mariboru. Izdala se bo tudi spominska revija pri kateri bodo sodelovali tudi v Mariboru živeči umetniki iz Primorja.

Program prireditve bo zanimiv in vabi vse naše rojake, da nas posetijo v Mariboru na proslavi Jadra.

Odbor.

Idrijčani v Beogradu

Idrijčani krožek v Beogradu vabi vse Idrijčane, prijatelje in znance, da se udeleže družabnega večera z žilkami in mariono gosoš, ki ga prirede v soboto 12. novembra t. l. ob 8 zvečer v prostorijah Slovenske menze — Terazijske št. 36 iznad Jugobrazilja.

Na svidenje!

IZ OMLADINSKE SEKCIJE »ISTRE«

Omladinska sekacija društva »Istra« u Zagrebu ne će održati usmene novine u subotu 12 XI. jer taj dan započinje kongres.

Odbor.

IZ UPRAVE

ČUK FRANJO, BEOGRAD. Preplačeni ste na naš list od 1 VI 1938, a uplatili ste ukupno Din. 36.—. Preplata je podmirena do 1 III 1939.

LORENCIN JOSIP, BEOGRAD. List primate od 1 I 1938, a preplata Vam je namirena do konca tekuce godine.

A če tudi sprejemamo, da je bila meja Italije proti severo-vzhodu ob še danes vi-dni črti po sledovih rimskih nasipov med Vrhniko in Ložem, je toraj obsegala celo današnjo Notranjsko do Kulpe, ie ravno poznejsa zgodovina ugotovila, da se je Notranjska, Istra in Goriška popolnoma in zdržema ločila od Italije in da je to veljalo do današnjega dne.

Barbarske cete, ki so silile v Italijo po udobnih stanoviščih, so silile ravno preko te mejne pokrajine, pretrgale so rimske nasipe ter razrušile rimska taborišča, gradišča in kolonije. Leta 452 po Kr. so Huni razorili tako mogočni Oglej. Preko 100 let na to je meja ob Soči proti Italiji ostala odprtta in nezavarovana. Notranjska in Goriška ostala je prag in vrata barbarov za vstop v Italijo, dokler niso leta 568 zasedli furlansko nižino germanski Longobardi ter ustanovili krepost obmejno vojvodino friulsko. A le ta je segela le približno do današnje državne meje italijanske ob Idriji oziroma do Nadiže. Še vedno pa so v celem VI. in VII. stoletju utriena mesta Friulski in Oglej, morsko obrežje in lagune imeli zasedena Bizantinci. Tako je Oglej vzpostavil bizantinski vojskodaj Narses I. 557 po Kr in še leta 616 držali so grad Oderzo v Friulih.

Oglej štel je za dobro svojega procvite-nia do 600.000 prebivalcev. Zgodaj zasejalo se je krščanstvo. že l. 64 po Kr. zgodovina konstatira mučevinsko smrt sv. Mohorja. Iz Ogleja se še širilo krščanstvo po alpskih krajih, dokler se patriarhat v temi ni srečal z nadškofijo solnograško. Pod Bizantinci je bil se Oglej vnovič razvijati. Longobardi so se po prihodu držali gradov in mest bolj severnih Friulov, sre-dišče obmejne vojvodine je bil Čedad (Cidale).

(Nadalejvanje).

IZ ZAPUŠČINE DRA HENRIKA TUME

Prinašamo del zanimivega gradiva iz zapuščine dr. H. Tume. Ta material je pokojnik zbral morda z namenom, da bi ga v širši in predelani obliku izdal. Objavljajemo ga v isti obliki kot je pokojnik pred leti napisal in kot takega zapustil. Za svojo znanost teorijo o prvotni naseljenosti našega ljudstva se je dr. H. Tuma vztrajno boril toda njegova stremljenja niso bila priznana.